

МОГУЋНОСТИ УНАПРЕЂЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНЕ САВЕТОДАВНЕ СЛУЖБЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

С. Костић¹

Резиме: Пољопривредна саветодавна служба представља један од кључних фактора аграрног и руралног развоја. У овом раду приказани су главни проблеми с којима се суочавају рурална подручја и пољопривреда Републике Србије, као и могућности унапређења пољопривредне саветодавне службе, које би резултирале ублажавањем и евентуалним решавањем поменутих проблема. Акцент је стављен на меру децентрализације и примену „bottom-up“ приступа, финансирања рада саветодавних служби, стварање плуралистичког саветодавног система, потребу додатног образовања кадрова, законодавно-правну регулативу, као и на стварање функционалног AKIS-а. Успешна реализација наведених активности изискује велике напоре стручњака из области пољопривреде, као и политичку вољу владајућих структура.

Кључне речи: пољопривредна саветодавна служба, децентрализација, финансирање, плурализам, рурални развој

Увод

Пољопривредна саветодавна служба представља веома важан инструмент аграрног и руралног развоја. То практично значи да добро организована и потребама клијената оријентисана саветодавна служба има итекако важну улогу у подстицању и унапређењу поменутих процеса. Оно што у многоме отежава рад саветодавне службе у Републици Србији, поред њених унутрашњих (организационих, кадровских, финансијских итд.) проблема, је и вишедеценијска неповољна ситуација у аграру и у руралним подручјима. Проблеми у аграрном сектору Србије бројни су и односе се, према (Пејановић, Његован 2009), пре свега, на: неконзистентност мера

¹ Мр Стојан Костић, студент докторских студија, Пољопривредни факултет, Нови Сад

аграрне политике (ове мере мењају се са променом министра), низак обим пољопривредне производње (Република Србија до данас није успела да достигне обим производње из периода 1985-1989), постојање дугорочне диспропорције између доприноса пољопривреде стварању бруто друштвеног производа (БДП) Србије и издвајања средстава у аграрни буџет, на штету пољопривреде. Уз ове, **(Јанковић 2007-б)** наводи и следеће проблеме: малу конкурентност пољопривреде, ниску стопу инвестирања у аграрни сектор, неадекватну аграрну политику и непостојање одговарајућих стратегија за развој пољопривреде и регионални рурални развој, проблем институција у пољопривреди (нпр. непостојање удружења фармера, систем образовања и истраживања у пољопривреди који није прилагођен потребама итд.), нерешени проблеми својинске трансформације, лоша поседовна структура и проблеми у земљишној политици, застарела технологија, лоша комуникација и координација међу органима државне управе, веома често недовољна стручност запослених у државним органима у сектору пољопривреде итд.

Имајући у виду класификацију ОЕСД-а² рурална подручја обухватају готово 85% територије Републике Србије и у њима живи чак 55% становништва. Како наводи **(Богданов 2007)**, привредну структуру руралних подручја Србије одликује: доминација традиционалне, мултифункционалне пољопривреде захваљујући чему Србија спада у ред „најаграрнијих“ земаља Европе; чињеница да разноврсност природних потенцијала лоцираних у овим подручјима, приватна својина над земљиштем (као неки од основних предуслова диверзификације и развоја руралне економије) нису довољно искоришћени; високо учешће пољопривреде, прехранбене индустрије, рударства и енергетике, као и ниско учешће терцијарног сектора у оствареном друштвеном производу Републике Србије. Поред ових, **(Јанковић 2007-б)** наводи и следеће проблеме: неразвијеност инфраструктуре руралних подручја, недовољно развијено и нефлексибилно тржиште рада, еколошки проблеми, низак ниво образовања и прихода, проблем друштвене изолованости и изопштености, итд.

Циљ овог рада састоји се у прегледу мера и активности које би, према мишљењу аутора, а у складу са икуштвима бројних европских и светских земаља, унапредиле рад пољопривредне саветодавне службе Републике Србије и довеле до успостављања новог модела тзв. *руралне саветодавне службе*³. На избор конкретних мера утицало је, поред осталог, тренутно

² Рурална подручја дефинисана према ОЕСД дефиницији руралности су општине са густином насељености испод 150 становника/км²

³ Она практично настаје еволуцијом пољопривредне саветодавне службе, као последица растућих потреба најсиромашнијег (руралног) дела становништва. Главне функције ове службе су, према **(Rivera, Qamar 2003)**, следеће: *подстицање развоја*

стање пољопривредне саветодавне службе Републике Србије, као и изузетно лоше стање у сектору аграра и у руралним подручјима.

Мере ефикаснијег деловања пољопривредне саветодавне службе Републике Србије

Велики број проблема поменутих у уводном делу рада налази се у „зони деловања“ пољопривредне саветодавне службе. Међутим, нереално би било очекивати да би чак и најбоље организована стручна служба могла да реши тако комплексне проблеме без подршке, на првом месту, државе и релевантних институција (различитих министарстава, образовних и научно-истраживачких институција итд.). Добро организована саветодавна служба својим учешћем може значајно да допринесе решавању бројних проблема. Мере које би пољопривредну саветодавну службу довеле на позицију са које би она значајније могла да партиципира у процесима аграрног и руралног развоја, бројне су и овде ће бити поменуте неке које би, сходно тренутној ситуацији у саветодавству Републике Србије, биле најделотворније:

Децентрализација и примена „bottom-up“ („одоздо - на горе“)
приступа: Децентрализација подразумева трансфер, односно пренос одређених функција и надлежности које има и обавља влада неке државе на ниже (посредничке) органе власти, попут регионалних и локалних институција. Децентрализација представља комплексну појаву која обухвата различите приступе организацији јавне администрације. Иако није у потпуности примењена на пољу пољопривредног истраживања и саветодавства, стратегије децентрализације су од великог значаја за системе пољопривредног знања и информација.

Суштинска децентрализација према (Alex et al. 2000) подразумева комбинацију следеће три реформске стратегије:

1. *Административну децентрализацију* (трансфер надлежности централне на органе регионалне и локалне власти);
2. *Демократску децентрализацију* (могућност да кадрови доносе одлуке на нижим нивоима одлучивања, повратне информације са терена о квалитету саветодавног рада, учешће саветодаваца у јавној дискусији о реформама у саветодавству итд.);

микро-предузетништва, неформално литерарно образовање, (здрава) исхрана становништва, здравље руралне популације итд.

3. *Фискалну децентрализацију* (преношење одговорности управљања финансијским средствима на ниже органе власти).

Саветодавни систем Републике Србије могао би се окарактерисати као класични „официјелни државни модел“ под директном управом Министарства пољопривреде⁴. Основне одлике оваквог модела саветодавства су примена тзв. „top-down“ („одозго - на доле“) приступа и централизација у управљању и одлучивању. Децентрализација саветодавства Србије (у управљању, планирању и доношењу одлука) резултирала би успостављањем службе која би много боље могла да одговори локалним, односно регионалним потребама за саветодавним радом. Ово би, у пракси, значило да би саветодавна служба, сада не само формално, била присутна на терену где би, сходно конкретним проблемима локалног становништва, могла да предузима одговарајуће мере. Уместо досад примењиваног “top-down” примењивао би се тзв. „bottom-up“ приступ. Овај приступ је од суштинског значаја за квалитетнији рад пољопривредне саветодавне службе. Он се остварује *„идентификацијом потреба крајњих корисника нових технологија и саветодавних услуга (фармера / сељака) – `ослушкивањем` повратних информација од стране фармера / сељака и контактом са њима путем мање или више институционализованих и перманентно отворених канала комуникације, затим апликативним истраживањима, уз помоћ партиципативних метода, `feedback`-ом саветодаваца истраживачима, чиме они остварују функцију `везивног ткива` у пољопривредном систему“* (Јанковић 2007-а:62).

Финансирање: Овде се у виду имају два аспекта везана за финансирање саветодавства, а то су: *неужност повећања издвајања за финансирање рада пољопривредне саветодавне службе и успостављање нових (ефикаснијих) финансијских механизма.*

Чињеница је да издаци за саветодавство нису мали чак ни за богатија друштва, односно развијене земље, а камоли за друштва у транзицији (као што је наше) у којима су укупна буџетска средства скромна. Пољопривредне станице у Србији финансирају се највећим делом из републичког буџета (22 станице на подручју Централне Србије у потпуности) и из буџета Покрајине

⁴ Ову тезу потврђује и промена правног статуса пољопривредних станица извршена у 2009. години по којој су оне из форме друштвених предузећа прешле у Д.О.О (чији је оснивач Влада Републике Србије) и у којима „главну реч“ има Министарство пољопривреде које на руководећа места у станицама (и даље) именује кадрове најчешће по „партијској линији“.

(13 станица у АПВ, уз извесну партиципацију буџетских средстава РС)⁵. Према подацима МПШВ аграрни буџет Републике Србије за 2010. годину износи око 20 милијарди динара, односно скромних 2,6% укупног националног буџета. У оквиру новог аграрног буџета свега 170 милиона динара (што је за 20 милиона динара више него у 2009. години) или 8,5% чине подстицајна средства намењена *пружању подршке у спровођењу поверених, стручно - едукативних и саветодавних послова у пољопривреди*⁶. Наведена средства довољна су, међутим, само за „преживљавање“ (али не и за оптимално функционисање) саветодавне службе што, посматрано дугорочно, може да доведе (а једним делом је и довело) до нежељених последица, односно до стагнације у њеном развоју, смањења ефикасности у раду, као и до губљења мотивације саветодаваца за бављењем овим послом, односно до одлива кадрова (**Петровић, Јанковић 2010**).

Једна од могућности унапређења саветодавства Србије је и напуштање традиционалног начина финансирања, који очигледно није испунио своју мисију и формулисање новог финансијског механизма. Примарни циљеви формулисања нових финансијских механизма односе се на повећање финансијских средстава која долазе из јавног сектора, давање права корисницима саветодавних услуга да учествују у њиховој расподели, затим омогућавање корисницима да изразе своје потребе и захтеве, а све то у циљу успостављања одрживог тржишта саветодавних услуга (**Alex et al. 2004**). На тај начин (уз остале претпоставке) ствара се потребама оријентисана саветодавна служба која је у потпуности одговорна за квалитет пружене услуге клијентима, који, захваљујући директном приступу финансијским средствима, плаћају за те услуге. Кључна претпоставка успешног функционисања оваквог механизма је транспарентан систем контроле протока средстава. Финансијски механизми који се данас у развијеном свету најчешће користе су: ваучер системи, субвенционисање корисника саветодавних услуга, систем директног плаћања за услуге, финансирање саветодавних услуга путем чланарина итд.

Законодавно-правна регулатива: Доношењем *Закона о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде* (Сл. Гласник РС, бр. 30/10 од 7.5.2010.) ван правне снаге је стављен готово две деценије стар

⁵Према новом *Закону о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде* (Сл. Гласник, бр. 30/10), чл. 28. „...саветодавни послови у пољопривреди за чије спровођење су обезбеђена средства у буџету једног нивоа власти, не могу се финансирати и из буџета другог нивоа власти“.

⁶ Влада Републике Србије (2009): *Уредба о условима и начину коришћења подстицајних средстава за подршку у спровођењу поверених, стручно – едукативних и саветодавних послова у пољопривреди за 2010. годину*, Београд.

Закон о пољопривредној служби (Сл. Гласник, бр. 61/91). Оно што је позитивно у новом закону је тежња да се реши вишедеценијски проблем у саветодавству Србије, а то је раздвајање саветодаваца од осталих стручњака у стручној служби⁷. Међутим, како наводе **(Петровић, Јанковић 2010)** интересантно је и то да ни у овом закону држава Србија није предложила закон о саветодавној служби којим би се дефинисала саветодавна служба *per se*. То, практично значи да на снази „...остаје идеја о постојању Пољопривредне службе која обавља саветодавне и стручне послове“ **(Петровић, Јанковић 2010:122)**. Новина је и та да се стручним лицима која се лиценцирају као саветодавци забрањује обављање стручних послова, што, имајући у виду бројне проблеме ПСС (финансије, менаџмент, изостанак мониторинга и евалуације рада, итд.), може да доведе до тога да саветодавци (зарад опстанка њихових институција на тржишту) крше закон и обављају и друге послове. Усвојени закон представља помак у реформисању српског саветодавства, међутим, конкретни резултати „на терену“ зависиће првенствено од његове доследне примене, као и од спремности државе да обезбеди адекватне изворе финансирања.

Стварање плуралистичког саветодавног система: Остварује се укључивањем већег броја актера у сферу пружања саветодавних услуга, односно стварањем „тржишта саветодавних услуга“. То подразумева сарадњу сва три сектора, јавног (државног), приватног и цивилног, односно невладиног сектора. Веома је важно да актери из сва три сектора буду специјализовани за пружање саветодавних услуга, јер у противном добијамо „сваштарске“ организације које саветодавну функцију обављају као успутну, а не као примарну професионалну делатност за коју су плаћене, а ту од ефикасног и квалитетног саветодавног рада нема ништа. Основне премисе плуралистичког система су квалитетније, ефективније и ефикасније саветодавне услуге и могућност корисника да, у складу са својим потребама и финансијским ресурсима, одаберу саветодавну службу, односно организацију која ће моћи да задовољи њихове захтеве. Чињеница је да у свету, нарочито у његовом неразвијеном делу (на афричком континенту), НВО добијају све значајнију улогу у процесима аграрног и руралног развоја. У питању су организације које захваљујући својој мобилности и флексибилности у раду допиру до најугроженије, односно најсиромашније (руралне) популације. Бројне су и разноврсне улоге НВО **(Van den Ban, Hawkins 1996:226,227)**:

⁷ Главни разлог за раздвајање је чињеница што се у саветодавним институцијама, у којима поменуто разграничење формално постоји, оно не поштује у потпуности, па тако имамо ситуацију да саветодавци обављају бројне административне и стручне послове.

- *Едукациона* (организовање састанака и курсева, оснивање и вођење стручних фармерских школа, запошљавање саветодавних агената, организовање различитих клубова за образовање сеоске омладине, објављивање тематских публикација итд.),
- *Комерцијална и организациона* (помоћ у добијању кредита, снабдевање инпутима, маркетинг, пружање услуга вештачке оплодње, агрохемијска контрола земљишта, књиговодствене и правне услуге итд.),
- *Управљање јавним добрима* (иригационим, дренажним, пројектима изградње путева и др.),
- *Заступање колективних интереса чланова* (утицај на владину политику цена, пореску и политику заштите животне средине, утицај на владине агенције у смислу пружања услуга за којима фармери имају потребу итд.) и
- *Остало* (религија, култура, рекреација и др.).

Да би невладине и организације из друга два сектора успешно обављале своје задатке неопходно је успостављање односа поверења на релацији циљна група (фармери, популација у руралним срединама) - извођач саветодавног рада. Генерално гледано, НВО сектор у Србији оптерећен је бројним, углавном политичким проблемима, па је његово присуство и уопште деловање у пољопривредном саветодавству практично занемарљиво. Међутим, упркос томе влада Републике Србије требала би више да се ангажује на промоцији НВО у области саветодавства јер је чињеница да оне у многим земљама представљају круцијалне факторе руралног развоја. Држава је, дакле, кључни фактор успостављања плуралистичког саветодавног система, али је истовремено задужена и да врши координацију односа између свих релевантних актера. Функционалан плуралистички систем подразумева следеће: координацију система, адекватну покривеност руралне популације саветодавним радом, контролу квалитета саветодавног рада и изградњу капацитета његовог извођача.

Додатно образовање кадрова запослених у стручној саветодавној служби: Успешно функционисање саветодавне службе, у значајној мери, условљено је расположивим кадровима, односно бројем стручњака који располажу теоријским и практичним знањем и искуством из области пољопривредних и других наука. Без способних и добро обучених саветодаваца, процес дифузије знања и нових технологија, као и сви други процеси, били би у значајној мери отежани (Петровић, Јанковић 2002). Саветодавци, како наводе (Петровић, Јанковић 2010:154), „представљају једну од кључних веза између научних истраживања у области пољопривреде и

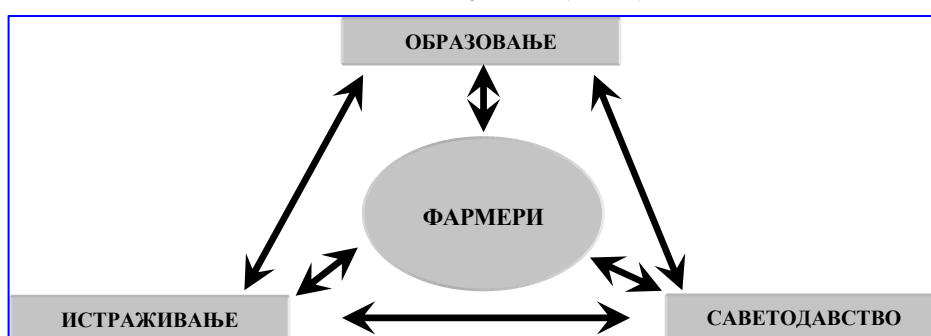
конкретне примене научних решења у пракси". Оно што је саветодавцима неопходно за разумевање суштине проблема на селу и у пољопривреди је интердисциплинаран приступ конкретним проблемима, а он подразумева одговарајући степен знања из области руралне социологије, социјалне психологије, агроекономских наука итд. Будући веома сложен, овај процес се не може „оставити на вољу“ сваком појединачном стручњаку, већ би, у циљу свеобухватнијег дејства, било корисно формирање центара за додатно образовање у којима би се стручњаци информисали и обучавали у складу са најновијим научно-истраживачким достигнућима из појединих области. За развијене земље Европе и света, које имају дугу традицију саветодавних служби, карактеристично је постојање читавог низа институција за додатну едукацију у којима се саветодавцима пружа низ могућности, од учешћа у различитим програмима за додатну едукацију, посећивања семинара, па све до упознавања са резултатима најновијих истраживања спроведених у истраживачким станицама и институтима итд. На основу истраживања спроведеног почетком 2002. године (**Петровић, Јанковић 2002**) у тринаест пољопривредних станица у Војводини, тачније дела који се односи на ставове запослених стручњака о потреби додатног образовања и усавршавања, дошло се до охрабрујућих резултата. Наиме, од 199 испитаних стручњака, чак 94% њих сматра да је потребна додатна едукација као облик усавршавања стручњака у станицама. Додатно образовање запослених у стручној саветодавној служби само је једна из низа кадровских мера чија реализација захтева, најпре успостављање адекватног система образовања. Кључни допринос унапређењу саветодавства Србије, а унутар њега образовању и усавршавању кадрова, могао би се остварити:

Стварањем „Система знања и информација у пољопривреди“ (Agricultural Knowledge and Information System – AKIS): Према дефиницији (**FAO, World Bank 2000:2**) овај систем „повезује људе и институције у циљу промовисања узајамног учења и стварања, размене и примене пољопривредне технологије, знања и информација. Систем интегрише фармере, пољопривредне едукаторе, истраживаче и саветодавце ради што бољег искоришћавања знања и информација из различитих извора у циљу унапређења пољопривреде и подизања квалитета живота“. Суштина интеграције наведених актера⁸ приказана је помоћу тзв. *троугла знања* (Слика 1). Како наводи (**Rivera et al. 2001** према **Eicher 2001**), истраживање, саветодавство и

⁸ Поред поменутих (истраживачи, саветодавци, фармери, едукатори), у новије време, како наводе (**Петровић, Јанковић 2010** према **Nagel 2003/2004**), све значајнију улогу у AKIS-у добијају *потрошачи* прехранбених производа као релевантна друштвена група. Бројност актера у AKIS-у сваког друштва у многоме зависи од конкретног друштвеног контекста.

(високо) пољопривредно образовање, као равноправни и комплементарни елементи (како у погледу инвестирања, тако и у погледу функционисања) представљају носеће „стубове“ AKIS-a.

Слика 1: Пољопривредно саветодавство као део „Система пољопривредног знања и информација“ (AKIS)
Figure 1: Agricultural Extension as a part of an “Agricultural Knowledge and Information System” (AKIS)

Извор: Rivera et al. (2001): „*Agricultural and Rural Extension Worldwide: Options for Institutional Reform in the Developing Countries*“, FAO, Rome, стр. 8.

Везе између кључних актера (институција) за формирање AKIS-a у Србији тренутно су на веома ниском нивоу што додатно отежава рад саветодавне службе. Успостављањем оваквог система, држава Србија би могла да добија одличну повратну информацију о обележјима различитих типова газдинстава и у складу с тим могла би да планира конкретне мере подршке и развоја пољопривреде и руралног развоја (Петровић 2007). Другим речима, модернизација српске пољопривреде могућа је једино ако се успостави одговарајући систем фундаменталних и примењених истраживања, као и модеран систем пољопривредног образовања (Петровић, Јанковић 2010).

Закључак

Све набројано, од децентрализације до стварања функционалног Система знања и информација у пољопривреди (AKIS) води успостављању једне свеобухватније, окренуте потребама руралне популације, службе, тзв.

руралне саветодавне службе која би покрила поље знатно шире од оног које покрива пољопривредна саветодавна служба.

На основу претходног прегледа може се закључити да у постојећем саветодавном систему Србије много тога недостаје и да ће за успешно спровођење наведених активности бити потребни огромни напори стручњака, али и јака политичка воља владајућих структура. Влада Републике Србије, у оквиру *Националне стратегије привредног развоја од 2006. до 2012. године*, нагласак углавном ставља на меру образовања кадрова што представља неопходан, али не и једини услов унапређења стручне саветодавне службе. У стратегији се формално истиче и неопходност стварања функционалне везе између истраживачких, образовних и саветодавних институција, али се не нуди одговарајућа стратегија која би водила њеном стварању.

Проблеми саветодавства Републике Србије изузетно су комплексни и захтевају координирану активност на свим нивоима, од локалног до републичког, као и сарадњу сва три сектора (у Србији засад постоји само јавни сектор). Оно што је сигурно је то да је наведене реформе саветодавства, које су у одређеној форми започете пре неколико година, неопходно наставити и интензивирати. Имајући у виду чињеницу да се ради о дугорочним циљевима, (пример реформе саветодавства Холандије⁹) први резултати (али сигурно не и завршетак), када је реч о српском саветодавству, могу се очекивати тек у наредних неколико деценија.

Литература

1. Alex G, Annor-Frempong C, Bekure S, Budianto J, Byerlee D, Helene-Collion M H, Gapasin D, Gerrard C, Kamara M, Kangasniem J, Kerr G, McMahon M, Moreau D, Nielson D, Ponce E, Williams M and Zijp W (2000): *Decentralizing Agricultural Extension, Lessons and Good Practice*, The World Bank, Washington, D.C.
2. Alex G, Byerlee D, Helene-Collion M, Rivera W (2004): *Extension and Rural Development: Converging Views on Institutional Approaches?* The International Bank for Reconstruction and Development, Washington, D.C.
3. Богданов Наталија (2007): *Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија*, УНДП, Београд.

⁹ Припреме за реформисање холандског саветодавства започеле 1985. године, односно шест година пре званичног почетка процеса приватизације (1991.) који је трајао пуних десет година. Овде је битно напоменути да је 1991. године Холандија била на далеко вишем степену привредног развоја него што је Србија данас, а да је период припрема и трансформације трајао готово две деценије.

4. Van den Ban A, Hawkins H (1996): *Agricultural Extension*, Blackwell Science.
5. Јанковић Д (2007-а): *Организациони модели пољопривредног саветодавства*, *Агроекономика* 36:59-71.
6. Јанковић Д (2007-б): *Значај социјалног капитала у развоју локалних сеоских заједница*, *Зборник Матице српске за друштвене науке* 123:173-190.
7. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде (2006): *Национална стратегија привредног развоја Републике Србије од 2006. до 2012. године*, Београд.
8. Пејановић Р, Његован З (2009): *Актуелни проблеми пољопривреде и села Републике Србије*, *Индустрија*, вол. 31, 1:87-99.
9. Петровић Ж (ур.) (2007): *Систем информација у пољопривредном саветодавству Војводине*, Пољопривредни факултет Нови Сад.
10. Петровић Ж, Јанковић Д (2002): *Потреба за образовањем стручњака запослених у пољопривредним станицама Војводине*, *Летопис научних радова* 1:118-128.
11. Петровић Ж, Јанковић Д (2010): *Пољопривредно саветодавство Србије – стање, проблеми и могућности реформе*, Пољопривредни факултет Нови Сад.
12. Rivera W, Qamar K (2003): *Agricultural Extension, Rural Development and The Food Security Challenge*, FAO, Rome.
13. Rivera W, Qamar K, Van Crowder L (2001): *Agricultural and Rural Extension Worldwide: Options for Institutional Reform in the Developing Countries*, FAO, Rome.
14. FAO / World Bank (2000): *Agricultural Knowledge and Information Systems for Rural Development (AKIS/RD)*. Strategic Vision and Guiding Principles. FAO and World Bank. Rome.

Примљено: 25.05.2010.

Одобрено: 29.09.2010.

**POSSIBILITIES FOR IMPROVING THE AGRICULTURAL
EXTENSION SERVICE OF REPUBLIC OF SERBIA**

MSc Stojan Kostić, PhD student,
Faculty of Agriculture, Novi Sad

Abstract

Agricultural extension service is one of the key factors of the agricultural and rural development. In this paper the author presents the main problems facing rural areas and agriculture of Serbia, as well as possibilities to improve AES, which would result in the reduction and resolution of these problems. Emphasis is placed on the extent of decentralization and implementation of "bottom-up" approach, funding, the creation of a pluralistic extension system, the need of additional education of staff, legislative and legal framework, as well as creation of a functional AKIS. Successful implementation of these measures and activities requires a great effort of agricultural experts, as well as the political will of the government.

Key words: agricultural extension service, decentralization, funding, pluralism, rural development

Author's Address:

Mr Stojan Kostić
Poljoprivredni fakultet,
Trg Dositeja Obradovića 8,
21000 Novi Sad
tel: 021 485 32 70;
E-mail: stojan22983@yahoo.com
Novi Sad, Srbija